

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

พรหมวิหารธรรมในฐานะเป็นอารมณ์ของกรรมฐานหมวดหนึ่ง ในกัมมัฏฐาน ๔๐ คือเป็นเรื่องของสมถะและวิปัสสนากรรมฐาน โดยคุณประโยชน์จะมีแก่ผู้ปฏิบัติเป็นประโยชน์ระดับ พื้นฐาน โดยรวมถึงคุณธรรมที่ช่วยพัฒนาแนวคิด การกระทำ และคำพูดให้ตั้งงามเป็นแนวทางแห่งกุศลธรรม โดยประโยชน์สูงสุดคือ พระนิพพาน ผู้ปฏิบัติพรหมวิหารที่มีความเพียรสามารถทำจนทำให้เกิดขึ้น ทำจนนั้นให้เป็นบาท การเจริญวิปัสสนากรรมฐาน โดยยกขึ้นสู่พระไตรลักษณ์ พิจารณาถึงความไม่เที่ยง (อนิจจัง) เป็นทุกข์ (ทุกข์) และไม่มีตัวตน (อนัตตา) เมื่อปฏิบัติอยู่ในแนวทางแห่งวิปัสสนากรรมฐาน ย่อมบรรลุถึงที่สุดแห่งการรู้แจ้ง คือความสิ้นไปแห่งทุกข์ทั้งหมด^๑

กรรมฐาน ๔๐ เป็นเรื่องของ การภาวนา^๒ ภาวนาในพุทธศาสนา หมายถึง การเจริญ การอบรมหรือการบำเพ็ญภาวนา ตรงกับคำว่า พัฒนา คือ การทำให้เจริญขึ้น รุ่งเรืองขึ้น เป็นจิตตภาวนา พรหมวิหารธรรมจึงมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการพัฒนาจิต คือการฝึกฝนตนเอง อบรมตนเองให้เจริญขึ้น ประเสริฐขึ้น หรือการยกจิตของตนขึ้นสู่ระดับสูงเหนืออำนาจของกิเลส

บุคคลผู้จะเป็นพระอรหันต์ต่อเมื่อได้ฝึกอบรม พัฒนาดน ครบองค์ภาวนา ๔ คือ เป็นภาวิต ๔ เป็นผู้ได้ฝึกอบรม เจริญ หรือพัฒนา ใน กาย,ศีล,จิตและปัญญา เป็นภาวิตกาย, ภาวิตศีล, ภาวิตจิต และภาวิตปัญญา^๓

^๑พระมหาสุทธีชัย จิตฺตโย (ถาวรศีล), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์พรหมวิหารธรรม๔ ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา.” , *วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘๘ – ๑๘๙.

^๒พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๔ – ๑๒๕.

^๓พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *ภูมิธรรมชาวพุทธ*, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๘), หน้า ๒๐ – ๒๑.

พระพุทธเจ้าตรัสถึงจิตว่า “ภิกษุทั้งหลาย จิตนี้ประภัสสร (ผุดผ่อง) และจิตนั้นพ้นจากอุปกิเลสที่จรมมา ศิษย์ของพระอริยสดับข้อนี้ ย่อมรู้ความเป็นจริง เพราะฉะนั้นกล่าวว่า จิตภาวนามีแต่ศิษย์ของพระอริยะผู้ได้สดับนั้น”^๕ ดังนี้ จิตที่ฝึกดีแล้ว ย่อมนำความสุขมาให้^๖

ลักษณะของจิตที่เป็นสมาธิย่อมเป็นจิตที่ฝึกเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต และสัมพันธ์กับความมุ่งหมายของสมาธิ คือ ความควรแก่งาน งานตามหลักพุทธศาสนา คือ งานทางปัญญาต่อการพิจารณาธรรมให้เกิดความรู้แจ้งตามความเป็นจริง^๗

ในการอบรมภาวนา โดยหลักพรหมวิหารธรรม ผู้ทรงพรหมวิหารธรรมแล้วจะทำให้ตนเองและสังคมมีความสุข ในระดับกลาง ผู้ทรงพรหมวิหารธรรมหากประสงค์ให้มีความก้าวหน้า ทางธรรมการภาวนายิ่งยวด จะทำให้จิตพัฒนา ยกระดับของจิตไปถึงขั้นฌานในระดับสูงเป็น อปัมัญญา เป็นการทรงพรหมวิหารธรรมเป็นไปอย่าง ไม่มีที่สุด ไม่มีประมาณ จนถึงที่สุดขั้นเกิดปัญญา พิจารณาธรรมจนพ้นทุกข์ ดำเนินวิถีทางของบุคคลเป็นกัลยาณชน พรหม และอริยชน ตามลำดับ

อริยชนผู้รู้เท่าทันโลกธรรม ไม่หวั่นไหว ส่วนปุถุชนไม่รู้เท่าทันจะหวั่นไหวไม่รู้จักพิจารณาโลกธรรม ต้องแปรปรวนไป ผลดี คือ อริยธรรม ๘ ผลร้าย คือ อนิยธรรม ๘ จึงเข้ายึดครองจิตใจให้กวัดแกว่ง หวั่นไหว ก่อให้เกิดปัญหาของมนุษย์และสังคม^๘

บุคคลผู้ทำกรรมในพระกัมมัฏฐาน อันประกอบด้วยเมตตาอยู่ก็ดี ผู้ยังฉานหมวด ๓ และ หมวด ๔ ให้เกิดขึ้นด้วยอำนาจแห่งเมตตาแล้วดำรงอยู่ก็ดี ชื่อว่าผู้มีปิกติอยู่ด้วยเมตตาโดยแท้ ดังพระพุทธเจ้าตรัสว่า เมตตาวิหารี^๙ คือภิกษุผู้อยู่ด้วยเมตตา ดังตัวอย่างท่านวิสาขะผู้อยู่ที่เมืองปาฏลีบุตร ต่อมาได้ลงเรือแล้วไปบวชที่เกาะศรีลังกา ท่านเป็นผู้เจริญเมตตา แม้เมตตาไปยังสัตว์ทั้งหลายเป็นนิตย์ เมื่อท่านคิดจะไปอยู่ยังที่อื่น เทวดาผู้สถิต ณ หัวเดินจงกรมมาร่ำไห้ ขอร้องให้ท่าน

^๕ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒนมหาเถร), **พระสังฆราชา**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๒๕ – ๒๖.

^๖ ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๓/๑๙,

^๗ พระศาสนโสภณ (พิจิตร วิตฺตวณฺโณ), **การพัฒนาจิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๕ - ๗.

^๘ สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์ ธมฺมธโร), **มงคลยอตชีวิต (ฉบับสมบูรณ์)**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๙), หน้า ๖๒๐ - ๖๒๔.

^๙ ชุ.ธ..อ. (บาลี) ๘/๗๒, ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๘/๑๐๘.

อยู่ต่อ เพื่ออนุเคราะห์เหล่าเทวดา ท่านจึงอยู่ในที่นั้น จำต้องอยู่โปรดเทวดาทั้งหลายจนถึงปรินิพพาน ณ ที่นั้น^๙ ด้วยเมตตาพรหมวิหาร

คุณลักษณะของผู้มีการพัฒนาจิตด้วยพรหมวิหารธรรมที่ถูกต้องแท้จริง คือมีเมตตาที่ประกอบด้วยอุเบกขา มีกรุณา ที่ประกอบด้วยอุเบกขา มีมุทิตา ที่ประกอบด้วยอุเบกขา และมีอุเบกขา ที่พร้อมด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา ผู้พัฒนาจิตด้วยพรหมวิหารธรรม ต้องมีธรรม ๔ ประการ พร้อมเพื่อกันบริบูรณ์ ผู้ปรารถนาให้ตนเองมีจิตใจดี มีจิตใจสูง มีจิตใจเย็นสบาย ควรใช้เวลาทุกวัน อบรมพรหมวิหารธรรม ให้เกิดขึ้นเพิ่มขึ้นเท่ากับการยกระดับจิตของตนเองให้สูงขึ้น ดงงามขึ้นทำตนเองให้เป็นสุข^{๑๐}

ดังตัวอย่างเรื่อง “อาร์ท วปัสสภิกขุ” หรือภิกษุผู้ปรารถนาวิปัสสนา เมื่อครั้งพุทธกาล แรกเริ่มเหล่าพระภิกษุได้บำเพ็ญเพียรในป่า แต่ไม่ได้เจริญพรหมวิหาร จึงได้ถูกเทวดาเบียดเบียน เมื่อกลับมาเฝ้าพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงประทานอาวธกกล่าวคือ พรหมวิหาร ๔ ประการ แก่ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นกลับไปยังป่าเดิม เมื่อเหล่าภิกษุ ได้บำเพ็ญพรหมวิหาร เทวดาทั้งหมดจึงให้การคุ้มครองช่วยเหลือ ผู้บำเพ็ญพรหมวิหาร เทวดาก็ยังช่วยคุ้มครองป้องกัน^{๑๑}

ตัวอย่างการขาดเมตตาดังที่พระเทวทัตคิดปองร้ายต่อพระพุทธเจ้า อย่างปราศจากความเมตตา พระเทวทัตลงมือกระทำด้วยตนเองด้วยการขึ้นไปบนยอดเขาอิสิมณฑุ แล้วลี้ภัยหนีหนีใหญ่ลงมา หมายปลงพระชนม์พระพุทธเจ้า แต่มีเพียงสะเก็ดก้อนหินเท่านั้นมากระทบพระบาท ทำให้เกิดห้อพระโลหิต ถึงกระนั้น พระเทวทัตไม่สิ้นความพยายาม ได้ขอให้พระเจ้าอชาตศัตรูปล่อยช้างนาฬาคีรี และช้างนาฬาคีรีละความพยศได้^{๑๒}

จากตัวอย่างดังกล่าว มนุษย์จำเป็นต้องมีการพัฒนาจิต เพื่อให้อยู่กับโลกธรรมได้อย่างเป็นปกติ อยู่กับปัญหาและแก้ปัญหาได้ ในระดับฆราวาส พรหมวิหารธรรมมีความสำคัญต่อการพัฒนาจิตเป็นคุณภาพของจิต เราสามารถประยุกต์หลักพรหมวิหารธรรมเพื่อประโยชน์ และใช้ในสังคม เพื่อความสุข ยกตัวอย่าง การเชื่อมโยงหลักพรหมวิหารธรรมกับอาชีพพยาบาล หลักพรหมวิหารธรรม ทำให้พยาบาลปฏิบัติงานด้วยจิตใจเปี่ยมด้วยเมตตา กรุณา เอื้ออาทร แก่ผู้เจ็บป่วย

^๙ วิสุทธิ (ไทย) ๒/๑๑๕-๑๑๗.

^{๑๐} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒนมหาเถร), **ธรรมระดับใจ**, (กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยศาสน์เทคโนโลยีทางการศึกษา, ๒๕๒๕), หน้า ๑๒๒ - ๑๒๓.

^{๑๑} ชู.ธ.ธ. (ไทย) ๒/๒๑๕/๒๑๘.

^{๑๒} สุพรรณ แก้วเพชร, “พฤติกรรมของพระเทวทัตในอรรถกถาชาดก : การศึกษาเชิงวิเคราะห์”, **ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐), หน้า ๓.

อีกทั้งยังเป็นปัญญาสำหรับวิชาชีพรพยาบาล เพราะช่วยให้พยาบาลเข้าใจสภาพธรรมชาติของสิ่งทั้งปวง ตามความเป็นจริง อีกทางเลือกหนึ่ง การจัดการศึกษาพยาบาล มีการปลูกฝังพรหมวิหารธรรมให้กับนักศึกษาพยาบาลอย่างต่อเนื่องเป็นระบบ^{๑๓} เป็นต้น

กรณีตัวอย่าง อีกตัวอย่างหนึ่ง คือ พระโพธิธังษี เจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยสะเก็ด เจ้าคณะดอยสะเก็ด พึงเจริญในธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยพรหมวิหาร ๔ มีเมตตาในการดำเนินงานเพื่อพิทักษ์ผู้พิการทางจิต ทำให้ผู้ป่วยได้รับการบำบัดโดยเร็ว และต่อเนื่อง โดยมีวัดพระธาตุดอยสะเก็ดเป็นศูนย์รวมทางวิชาการสนับสนุนการทำงานด้านวิจัย หัวข้อ “ศาสตร์และศิลป์ การฟื้นฟู ดูแล เอาใจใส่ กลุ่มผู้ป่วยจิตเวชแบบองค์รวม กรณีศึกษา เครือข่ายชมรมสุขภาพจิตในอำเภอดอยสะเก็ด” ไปต่อเนื่อง โดยผู้วิจัยคือ นพ.ปริชา สิริจิตราภรณ์ (ผอ.รพ.ดอยสะเก็ด)^{๑๔} ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและมีความมั่นคงขึ้นเป็นกำลังสำคัญของสังคมสืบไป

ดังนั้น หากมนุษยสามารถพัฒนาพรหมวิหารธรรม คุณธรรมจะเข้าไปพัฒนาจิต จิตที่ได้รับการอบรมแล้ว หากยังไม่สิ้นกิเลสย่อมนำไปเกิดในภพภูมิที่ประณีตมีความสุขประเสริฐและสูงขึ้น เป็นการพัฒนาจิต ส่งผลเป็นความสุข ความเจริญต่อตนเอง บุคคลและสังคม^{๑๕}

จากความสำคัญของการพัฒนาจิตและพรหมวิหารธรรมดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาค้นคว้าวิจัย เรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหารธรรม เพื่อการพัฒนาจิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท” โดยจะศึกษาความหมายและความสำคัญของพรหมวิหารธรรม, บุคคลที่ใช้หลักพรหมวิหารธรรมเพื่อการพัฒนาจิต ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เถรวาท และการประยุกต์หลักพรหมวิหารธรรมเพื่อการพัฒนาจิตในสังคมไทย ผลของการค้นคว้าเพื่อประโยชน์ต่อตนเอง บุคคลและสังคม โดยหลักการพัฒนาจิตด้วยพรหมวิหารธรรม

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาความหมายและความสำคัญของพรหมวิหารธรรม

๒. เพื่อศึกษาตัวอย่างผู้ใช้หลักพรหมวิหารธรรมเพื่อการพัฒนาจิตในคัมภีร์

พระพุทธศาสนาเถรวาท

^{๑๓}จินตามาศ โกศลขึ้นวิจิตร, “การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนโดยบูรณาการหลักพุทธธรรม เพื่อปลูกฝังพฤติกรรมการดูแลอย่างเอื้ออาทรของนักศึกษาพยาบาล.”, **ปริญญานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๑), หน้า ๖.

^{๑๔}“มอบชีวิตใหม่” , ในมอบชีวิตใหม่, **เพื่อนรักสุขภาพจิต**, 10, 40, (กค – กย ๒๕๕๓) : หน้า ๔๒ - ๔๓.

^{๑๕}พระศาสนโสภณ (พิจิตร ธิตวณฺโณ), **การพัฒนาจิต**, หน้า ๑๒, ๑๖.

๓. เพื่อประยุกต์หลักพรหมวิหารธรรม เพื่อการพัฒนาจิตในสังคมไทย

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้ได้กำหนดขอบเขตของการวิจัย เพื่อศึกษาความหมายและความสำคัญของพรหมวิหาร เพื่อศึกษาตัวอย่างผู้ใช้หลักพรหมวิหารธรรมเพื่อการพัฒนาจิตในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และเพื่อประยุกต์ หลักพรหมวิหารธรรม เพื่อการพัฒนาจิตในสังคมไทย โดยศึกษาจากเอกสารปฐมภูมิของพระพุทธศาสนาเถรวาท คือพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส ตลอดจน เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอื่นๆ

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑. พรหมวิหารธรรมมีความหมายและความสำคัญอย่างไร
๒. ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทมีตัวอย่างผู้พัฒนาจิตด้วยพรหมวิหารธรรมอย่างไร
๓. การพัฒนาจิตด้วยพรหมวิหารธรรมจะประยุกต์ใช้ในสังคมไทยได้อย่างไร

๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑. การพัฒนาจิต หมายถึง การอบรมจิต หรือการพัฒนาจิต หรือการภาวนา (Mental Development) คือ การฝึกฝนตนเอง การอบรมตนเอง การทำตนเองให้เจริญขึ้น ให้ประเสริฐขึ้นตามหลักพระพุทธศาสนา หรือการยกจิตของตนขึ้นสู่ระดับสูงเหนืออำนาจของกิเลส

๒. พรหมวิหารธรรม คือ ธรรมเครื่องอยู่อย่างพรหม ธรรมประจำใจที่ทำให้เป็นพรหม หรือให้เสมอด้วยพรหม หรือธรรม ธรรมเครื่องอยู่ของผู้มีคุณยิ่งใหญ่ ธรรมะเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐของจิต มีดังนี้

เมตตา คือ ความรักความปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข

กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์

มุทิตา คือ ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใส บันเทิง เบิกบาน ชื่นชม ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ประสบความสุข

อุเบกขา คือ ความมีใจเป็นกลาง ที่จะดำรงอยู่ในธรรม ตามที่ได้พิจารณาเห็นด้วยปัญญา

๓. ภาวित ๔ คือ ผู้ที่ได้ฝึกอบรม เจริญหรือพิจารณาแล้ว โดยภาวนาทั้ง ๔ มีดังนี้

ภาวิตกาย คือ ผู้ได้เจริญกาย ผู้มีกายที่พัฒนาแล้ว ผู้ได้ฝึกอบรมกาย คือ ได้พัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ โดยรู้จักอยู่ดีมีสุขอย่างเกื้อกูลกันกับธรรมชาติ อย่างมีสติ

ภาวิตศีล คือ ผู้ได้เจริญศีล, ผู้มีศีลที่พัฒนาแล้ว, ผู้ได้พัฒนาความประพฤติ, ผู้ได้ฝึกอบรมศีล คือมีพฤติกรรมดีงามในความสัมพันธ์ทางสังคม

ภาวิตจิต คือ ผู้ได้เจริญจิต, ผู้มีจิตที่พัฒนาแล้ว, ผู้ที่ได้ฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็ง สงบ มั่นคง สดชื่น เบิกบาน โปร่งโล่ง ผ่องใสเป็นสุข เจริญองงามด้วยคุณธรรม

ภาวิตปัญญา คือ ผู้ได้เจริญปัญญา, ผู้มีปัญญาที่พัฒนาแล้ว, ผู้ที่ได้ฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกตามสภาวะ

๔. อัปมัญญา ๔ คือ พรหมวิหาร ๔ เรียกอีกอย่างว่า อัปมัญญา ๔ เพราะแผ่ สม่่าเสมอโดยทั่วไปในมนุษยสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีประมาณ ไม่จำกัดขอบเขต

๕. การประยุกต์หลักพรหมวิหารธรรม หมายถึง การนำไปใช้ การใช้ประโยชน์ การนำ หลักธรรมพรหมวิหารธรรมนำไปใช้พัฒนาจิตเพื่อให้เกิดประโยชน์

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

หนังสือ

๑.๖.๑ พระเทพดิลก (ระแบบ จิตตญาณ) กล่าวไว้ใน หนังสือเรื่อง พรหมวิหารธรรม เรือน ใจของผู้ใฝ่สุข มีใจความสรุปดังนี้ พรหมวิหารธรรม คือธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม หรือธรรมอัน เป็นหลักปฏิบัติสำหรับท่านผู้ใหญ่ โดยหลักของการปฏิบัติ เป็นลักษณะของสมถกัมมัฏฐาน คือการ ทำจิตใจของตนให้สงบเป็นเบื้องต้น พรหมวิหาร ๔ ประการคือ เมตตา กรุณา มุติตา อุเบกขา

เมตตา คือ ความรัก ความปรารถนาดีที่จะเห็นบุคคลอื่น สัตว์อื่นประสบความสุข เมื่อเมตตาเกิด จะทำลายพยาบาทที่มีอยู่ภายในจิต ขำศึกต่อเมตตา คือ ความเส่นหา ความเยื่อใย หรือความรัก และเส่นหา เป็นความรู้สึกที่อยู่ระหว่างเมตตากับพยาบาท

กรุณา คือ ความห่วงใย ความสงสาร คิดช่วยผู้อื่นให้พ้นทุกข์ ขำศึกโดยตรงของ กรุณา คือ วิหิงสา เป็นความรู้สึกอยากเห็นความพินาศของคนอื่น เบียดเบียนกัน และโลภจิต เป็น ตัวกลาง ระหว่างวิหิงสากับกรุณา

มุติตา คือ ความรู้สึกยินดี เมื่อผู้อื่นได้ดี มีขำศึกคือ ปหาสะ คือ ความร่ำเริง ความร่ำเริงนี้ คิดเจือปน หวังว่าตนจะได้ประโยชน์จากคนที่ตนมุติตา มุติตา มีหน้าที่ขจัดความริษยา และปหาสะ ที่ เป็นกิเลสสลายความโลภ

อุเบกขา คือ ความวางเฉยต่อบุคคลอื่น หรือสัตว์อื่นประสบความทุกข์ ความวิบัติ เพราะการกระทำของตน มีหน้าที่ขจัดอคติออกไปจากจิต มีขำศึก ๒ อย่างคือ ปฏิฆะ และอุณน ะ^{๑๖}

^{๑๖} พระเทพดิลก (ระแบบ จิตตญาณ), พรหมวิหารธรรม เรือนใจของผู้ใฝ่สุข, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๕๐.

๑.๖.๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง พุทธธรรม มีใจความสำคัญโดยสรุปดังนี้ ภาวะทางจิตที่สำคัญเป็นพื้นฐานคือ ความเป็นอิสระ หรือเรียกว่า ความหลุดพ้น ภาวะนี้เป็นผลเนื่องมาจากปัญญา คือ เมื่อเห็นความเป็นจริง รู้เท่าทันสังขารแล้ว จิตจึงพ้นจากอำนาจครอบงำของกิเลส การภาวนา เป็นการฝึกปรีชาจิตและปัญญา คือการฝึกอบรมจิตใจ ให้เจริญด้วยคุณธรรมต่างๆ ให้เข้มแข็งมั่นคง มีปัญญารู้เท่าทันสังขาร โลก และชีวิต มีโลกทัศน์ และชีวิตทัศน์ที่ถูกต้อง ภาวนานี้คือ ศีล สมาธิ และปัญญาในไตรสิกขา หรือ สมาธิภาวนาและปัญญาภาวนา อธิจิตตสิกขา คือ การฝึกอบรมทางจิตใจ การปลูกฝังคุณธรรม สร้างเสริมคุณภาพจิต และรู้จักใช้ความสามารถในกระบวนการสมาธิ สาระอธิจิตต์ คือ การพัฒนาคุณภาพจิต หรือการปรับปรุงจิต ให้มีคุณภาพและสมรรถภาพสูง ในการพัฒนาคุณภาพจิต กล่าวคือ พรหมวิหารธรรม เป็นคุณธรรมประจำใจ เป็นคุณภาพจิต การฝึกอบรมพรหมวิหารธรรมอยู่ในหมวดสมาธิ หรือ อธิจิตตสิกขา ด้วยเหตุนี้ พรหมวิหาร ๔ จึงจัดเป็นกรรมฐานหมวดหนึ่ง ในจำนวนกรรมฐาน ๔๐ คือ เป็นเรื่องภาวนา^{๑๗}

๑.๖.๓ พระศาสนโสภณ (พิจิตต จิตฺตวณฺโณ) กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง การพัฒนาจิต มีใจความสำคัญโดยสรุปดังนี้ การพัฒนาตนจะบรรลุผลโดยสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อบุคคลผู้นั้น พัฒนาจิตของตนให้ครบถ้วน จะทำสิ่งใดก็ทำด้วยจิตประกอบด้วยธรรม ด้วยธรรม สงบ เห็นแจ้งในเหตุผล ความเป็นจริง เรียกว่า ยถาภูตญาณทัสสนะ ดังนั้น การพัฒนาจิต คือการฝึกฝนตนเอง การอบรมตนเอง ทำตนเองให้ประเสริฐขึ้น ตามหลักพระพุทธศาสนา คือ การยกจิตของตนขึ้นสู่ระดับสูงเหนืออำนาจของกิเลส มีจุดมุ่งหมาย ของการพัฒนาจิต ๓ ประการคือ ประโยชน์ในปัจจุบัน (ทิฏฐิธัมมิกัตถประโยชน์) ประโยชน์ในชาติหน้า (สัมปรายิกัตถประโยชน์) และประโยชน์อย่างสูงสุด (ปรมาตถประโยชน์) ในการดำเนินชีวิตที่ประเสริฐคือ ศีล สมาธิ ปัญญา ในไตรสิกขาที่มาจากมรรค ๘ ในเรื่องกรรมฐานเป็นหลักปฏิบัติที่สำคัญในพระพุทธศาสนา กรรมฐานเป็นงานที่ประเสริฐของใจ ตรงกับคำว่าภาวนามี ๒ อย่างคือ สมถกรรมฐาน และวิปัสสนาภาวนา พรหมวิหารธรรม เป็นหนึ่งในสมถกรรมฐาน ๔๐ พรหมวิหาร แปลว่า “ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ หรือธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างพระพรหม มี ๔ อย่างคือ เมตตา กรุณา มุติตา อุเบกขา”^{๑๘}

๑.๖.๔ พระราชพรหมยาน (วีระ ถาวโร), กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง พรหมวิหาร ๔ มีใจความสำคัญสรุปดังนี้ พรหมวิหาร วิหารแปลว่า ที่อยู่ พรหมแปลว่าประเสริฐ รวมกัน หมายความว่า

^{๑๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก, ๒๕๕๙), หน้า ๕๙๗, ๖๐๔, ๗๕๔, ๗๕๖.

^{๑๘} พระศาสนโสภณ (พิจิตต จิตฺตวณฺโณ), **การพัฒนาจิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๕ - ๗.

การเอาใจจับอยู่ในอารมณ์แห่งความประเสริฐในความดีที่สุด พรหมวิหารธรรมประกอบด้วย เมตตา ความรัก กรุณา ความสงสาร มุทิตา ความมีจิตใจอ่อนโยน ไม่ริษยาใคร และอุเบกขา การวางเฉย เมื่อบุคคลใดมีอารมณ์ใจตรงพรหมวิหาร ๔ เป็นปกติ จะเป็นผู้มีปัญญา สามารถจัดกิเลส เป็นสมุจเฉตปหาน พรหมวิหารธรรมเป็นกรรมฐาน ๔๐ การวางอุเบกขาจะทำให้เราไม่หวั่นไหวต่อโลกธรรม อารมณ์จิตที่เป็นฌานในพรหมวิหาร คือ การมีอารมณ์ปกติ เป็นการทรงพรหมวิหารให้เป็นฌาน ฌานคืออารมณ์ทรงตัว และอุเบกขา การวางเฉยกับใจของเรา การเจริญพรหมวิหาร ๔ หากใช้อิทธิบาท ๔ จะเป็นคุณธรรมนำไปสู่ความสำเร็จ โดยการละสังโยชน์ ๑๐ และมีอานิสงส์ ๑๑ ประการ^{๑๙}

งานวิจัย

๑.๖.๕ ศุภลักษณ์ สุวรรณเครือ เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “มรรควิธีแห่งรักและเมตตา เพื่อรับใช้สังคมในทัศนะวิทยาการชาวพุทธ” ผลการค้นคว้าวิจัย พบว่า ความรักความเมตตา เป็นสิ่งที่มีอยู่ภายในปัจเจกบุคคล และพัฒนาให้ถึงที่สุด ได้ด้วยมรรควิธีแห่ง “การเจริญสติภาวนาบนรากฐานของความรู้สึกรู้ตัว ด้วยจิตบริสุทธิ์ และสัจเจียบภายในจนเกิดปัญญา อิสรภาพ และความต้องการพ้นทุกข์ ภาวนาการณดังกล่าว เชื้อให้บุคคลน้อมจิตและปัญญาค้นหาความจริง (โยนิโสมนสิการ) ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ภายในตนเองและชีวิตอย่างถูกต้อง การค้นพบรู้จักตนเองและชีวิตอย่างถูกต้อง” กลายเป็นความรักเมตตา เคารพคุณค่าชีวิตและความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน มีความปรารถนาให้ตนเองและผู้อื่นพ้นทุกข์ร่วมกัน ทำให้บุคคลเข้าสู่อิสรภาพ พึงตนเองทั้งกาย จิตและปัญญาอย่างแท้จริง การปฏิบัติเช่นนี้ในงานสังคมสงเคราะห์ จะต้องมียุติ มียุติอิทธิบาท ๔ มีความรู้จักคิดเป็น (มีโยนิโสมนสิการ) การปฏิบัติตามแนวสังคหวัตถุ ๔ พรหมวิหารธรรม ๔ และสัปปุริสธรรม ๗ หลักธรรมดังกล่าว ความสอดคล้องกับเป้าหมาย และวิธีการ หลักการในงานสังคมสงเคราะห์^{๒๐}

๑.๖.๖ พระมหาบุญเรือน ปภกฺโก (พิลาพันธ์) เสนอวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การวิเคราะห์แนวคิด เรื่องเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท” ผลการวิจัยพบว่า เมตตาเป็นหลักธรรมที่สำคัญในพระพุทธศาสนา ในระดับพื้นฐาน เมตตาเป็นหลักธรรมที่ทำให้คนทั้งหลาย เอื้อเฟื้อ ไม่ทำลายและเบียดเบียนกัน อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และสร้างสันติภาพแก่ชาวโลก ในระดับกลาง เมตตาเป็นคุณธรรมที่ช่วยพัฒนาจิตให้สะอาดบริสุทธิ์ ลดกิเลส ปัญหาจิตความทุกข์ให้เบาบาง มีความเห็นแก่

^{๑๙}ดูรายละเอียดในพระราชพรหมญาณ (วีระ ถาวโร), **พรหมวิหาร ๔**, (อุทัยธานี : วัดท่าซุง, ๒๕๒๕), หน้า ๑ - ๙๐.

^{๒๐}ศุภลักษณ์ สุวรรณเครือ, “มรรควิธีแห่งรักและเมตตาเพื่อรับใช้สังคมในทัศนะวิทยาการชาวพุทธ” **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๒), หน้า บทคัดย่อ.

ตัวน้อยลงยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นทั้งแก่ตนเองและสังคมส่วนรวม ในระดับสูง เมตตาเป็นคุณธรรมที่ยิ่งบุคคลให้หมดตัวตน หมดกิเลส หมดปัญหา ไม่มีอาสวะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นเมตตาที่สะอาดบริสุทธิ์ไม่มีผู้ให้ และผู้รับหมายถึงการบรรลุพระนิพพาน เป็นเมตตาของพระพุทธเจ้า และพระอรหันต์ทั้งหลาย เมตตาเกิด ๓ ทางคือ ทางกาย ทางวาจา ทางใจ เมตตาที่มีกิเลสครอบงำ หรือเมตตาที่ปราศจากปัญญา ย่อมเป็นสาเหตุให้เกิดโทษ บุคคลหากเจริญเมตตาอย่างต่อเนื่อง ย่อมได้รับอานิสงส์ หรือคุณประโยชน์หาประมาณมิได้^{๒๑}

๑.๖.๗ พระราชสกละ สิวลีเถโร ได้เสนอวิทยานิพนธ์ “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ปัญหาจริยศาสตร์เกี่ยวกับความกรุณาของพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์ชาดก” ได้สรุปผลการวิจัยว่า ความเมตตาเป็นหลักธรรมสำคัญในการสร้างบารมีของพระโพธิสัตว์ เพื่อที่จะบรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคต เพราะว่าการบรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นเป็นผลมาจากความเมตตาต่อสรรพสัตว์ที่ได้พัฒนาเพิ่มพูนด้วยปัญญา และเฉพาะในกรณีทีวิเคราะห์ถึงในงานชิ้นนี้ปรากฏว่าได้ประยุกต์ใช้ความกรุณาหรืออย่างน้อยความสงสารไม่ได้เต็มความสามารถต่อกรณีที่ได้วิเคราะห์นั้นเลย^{๒๒}

๑.๖.๘ พันตำรวจตรี พรหม วุฒิวิวัฒน์ชัย เสนอวิทยานิพนธ์ เรื่อง หลักพรหมวิหารธรรม ๔ กับหลักการปฏิบัติหน้าที่ตามอุดมคติตำรวจ : ศึกษาเฉพาะกรณีข้าราชการตำรวจประจำสถานีตำรวจนครบาลดุสิต ผลการค้นคว้าวิจัยพบว่า ผลการวิจัยเอกสาร หลักพรหมวิหาร ๔ และหลักอุดมคติตำรวจทั้ง ๙ ประการมีความสัมพันธ์คล้ายคลึงกัน ใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ตำรวจได้ทั้ง ๒ หลักการจากการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์สรุปได้ว่า ข้าราชการตำรวจส่วนมากมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี มีความรู้ความเข้าใจในพรหมวิหารธรรม ปานกลางมีความรู้ ความเข้าใจในหลักอุดมคติตำรวจอยู่ในเกณฑ์ดี การนำหลักพรหมวิหาร ๔ เพื่อประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติหน้าที่อยู่ในเกณฑ์น่าพอใจ ควรมีการฝึกอบรมจิตใจ จัดโครงการอบรมอย่างต่อเนื่อง ผู้นำตำรวจต้องมีความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรม เพื่อการทำงานที่มีประสิทธิภาพ^{๒๓}

^{๒๑}พระมหาบุญเรือน ปภังกร (พิลาพันธ์), “การวิเคราะห์แนวคิดเรื่องเมตตา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาปรัชญา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า บทคัดย่อ.

^{๒๒}พระราชสกละ สิวลีเถโร, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ปัญหาจริยศาสตร์เกี่ยวกับความกรุณาของพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์ชาดก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า บทคัดย่อ.

^{๒๓}พันตำรวจตรี พรหม วุฒิวิวัฒน์ชัย, “หลักพรหมวิหาร ๔ กับหลักการปฏิบัติหน้าที่ตามอุดมคติตำรวจ : ศึกษาเฉพาะกรณีข้าราชการตำรวจประจำสถานีตำรวจนครบาลดุสิต”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕), หน้า บทคัดย่อ.

๑.๖.๙ พระมหาสุทฺธิชย ฐิตชโย (ถาวรศีล) เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาเชิงวิเคราะห์ พรหมวิหารธรรม ๔ ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา” ผลการค้นคว้าวิจัยพบว่า

๑. ประโยชน์ต่อตนเองในชีวิตประจำวัน คือผู้ปฏิบัติย่อมมีสภาพจิตที่เป็นกุศล เพราะอำนาจกุศลจิตนั่นเองเป็นเหตุให้มีจิตใจที่เบิกบานแจ่มใสเป็นสุข ไม่โกรธง่าย และ ย่อมได้อานิสงส์ ๑๑ ประการเช่น หลับเป็นสุข, ตื่นเป็นสุข, เป็นที่รักของมนุษย์, จิตเป็นสมาธิเร็ว และเมื่อไม่ได้บรรลु ธรรมอันยิ่ง คือ พระนิพพานย่อมเกิดในพรหมโลก เป็นต้น

๒. ประโยชน์ต่อสังคม คือมนุษย์ผู้ประพฤติปฏิบัติย่อมมีแต่ความสงบสุข เนื่องจาก มนุษย์มีพรหมวิหารต่อกัน จะทำให้มนุษย์ในสังคมนั้นย่อมรักใคร่ สามัคคี ช่วยเหลือกัน และดำรง ความยุติธรรมไว้

๓. ประโยชน์สูงสุด คือระดับที่สิ้นกิเลสตัณหา เป็นพรหมวิหารที่สะอาดบริสุทธิ์ อยู่เหนือ โลก ผู้ปฏิบัติมีความเพียรเจริญ พรหมวิหาร จนฉานบังเกิดขึ้น เป็นสมณะกรรมฐาน และทำมานให้เป็นบาทแห่งวิปัสสนา เจริญวิปัสสนากรรมฐานยกขึ้นสู่พระไตรลักษณ์ ย่อมบรรลุธรรมขั้นสูงสุด คือ เมตตาเจโตวิมุตติ กรุณาเจโตวิมุตติ มุทิตาเจโตวิมุตติ และอุเบกขาเจโตวิมุตติ

การประพฤติปฏิบัติพรหมวิหารตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา นั้นจึงแบ่งได้เป็น ๒ ระดับ คือ ระดับโลกียะ และระดับโลกุตระ^{๒๔}

๑.๖.๑๐ สมชาย วรรณลู เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง การใช้หลักพรหมวิหารธรรมในการยุติข้อพิพาทในคดีอาญา : ศึกษาเฉพาะกรณีศาลจังหวัดยโสธร ผลการศึกษาค้นคว้าวิจัยพบว่า หลักพรหมวิหารธรรมมีความสำคัญเนื่องจากเป็นธรรมอันเป็นเครื่องอยู่ของพรหม เป็นธรรมเครื่องอยู่ อาศัยที่ประเสริฐ เป็นธรรมที่เหมาะสมสำหรับผู้บริหารและมีความสำคัญต่อผู้มีหน้าที่ในกระบวนการ ยุติธรรมที่นอกจากจะมีความรู้ ความเข้าใจ ในหลักการและวิธีพิจารณาพิพากษาอรรถคดียุติข้อ พิพาทอย่างดีแล้ว การนำหลักพรหมวิหารธรรมไปปรับใช้ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม จะเกิดประโยชน์ สูงสุดแก่ผู้มีอรรถคดี และในส่วนของเป้าหมายผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมสามารถที่จะนำ หลักพรหมวิหารธรรมไปปรับใช้กับการยุติข้อพิพาทในทุกระดับได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๒๕}

^{๒๔} พระมหาสุทฺธิชย ฐิตชโย (ถาวรศีล), “ศึกษาเชิงวิเคราะห์พรหมวิหารธรรม ๔ ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า บทคัดย่อ.

^{๒๕} สมชาย วรรณลู, “การใช้หลักพรหมวิหารธรรมในการยุติข้อพิพาทในคดีอาญา : ศึกษาเฉพาะกรณี ศาลจังหวัดยโสธร”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า บทคัดย่อ.

๑.๖.๑๑ พระมหาสมยงค์ คุณมมงคล (มุขไชยา) เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “ การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่อง มุทิตาในพุทธปรัชญาเถรวาท” ผลการค้นคว้าพบว่า

๑. การเจริญมุทิตาในพุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึง การปฏิบัติทำจิตใจให้บริสุทธิ์ เบิกบาน ยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุข

๒. ลักษณะของมุทิตานั้นก็คือ สภาวะของจิตที่เปี่ยมไปด้วยมิตรภาพและชื่นชมยินดีต่อความสำเร็จของบุคคลอื่น

๓. วิธีการแผ่หรือเจริญมุทิตา ต้องมุ่งเพื่อยินดีต่อบุคคลทั่วไป ไม่เจาะจง ไม่มีขอบเขต ไม่มีประมาณ โดยที่เริ่มต้นจากตัวเรา รวมถึงผู้เป็นที่รัก บุคคลทั่วไป เป็นศัตรูกันอย่างเสมอภาค

๔. โทษของการขาดมุทิตาที่เห็นชัดเจนคือ การที่มนุษย์ประสบกับความทุกข์ นานาประการ เช่น ความยากลำบาก และการเบียดเบียนกันกันในสังคม เป็นต้น

๕. อานิสงส์ของการบำเพ็ญมุทิตาคือ ผู้เจริญมุทิตามีจิตโอบอ้อมอารี ไม่ประทุษร้ายผู้อื่น มีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ลดละกิเลส เป็นต้น มุทิตาจึงนำมาซึ่งคุณประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น โดยแท้จริง^{๒๖}

๑.๖.๑๒ พระมหาสำรวย จิตุตสัรวโร (บุญทัน) เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “การวิเคราะห์เรื่องกรุณาในพุทธปรัชญาเถรวาท” ผลการค้นคว้าวิจัย พบว่าหลักธรรมเรื่องกรุณา มีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎก ในคำสอนเรื่อง พรหมวิหาร เพียงหมวดเดียว ในคัมภีร์ชั้นหลัง กล่าวถึงกรุณา ในฐานะเป็นพระคุณบทหนึ่งของพระพุทธเจ้า คำสอนเรื่องกรุณาที่ปรากฏนี้ สรุปได้ ๒ ระดับคือ

๑. กรุณาในระดับคุณธรรม เป็นคุณธรรมประกอบคุณธรรมอื่น เช่น ศีลและกรุณา ในระดับที่เป็นกรุณาของบุคคล นับแต่เป็นคุณธรรมของคนทั่วไป, ภิกษุจนถึงเป็นพระพุทธคุณเป็นที่สุด

๒. กรุณาในระดับภาวนา เป็นวิธีการภาวนา เพื่อพัฒนาจิตให้ผลในทางสมณะ ทั้งรูปฌาน และอรูปฌาน ผู้เจริญกรุณาฌาน แล้วยกขึ้นสู่วิปัสสนา เห็นไตรลักษณ์ในเบญจขันธ์ เป็นพระอนาคามี เป็นต้น ฌานหรือสมาบัติ เรียกว่า มหากรุณาสมาบัติ ซึ่งเป็นคุณสมบัติพิเศษเฉพาะพระพุทธเจ้าเท่านั้น

^{๒๖} พระมหาสมยงค์ คุณมมงคล (มุขไชยา), “ การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่อง มุทิตาในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า บทคัดย่อ.

ดังนั้น กรุณา เป็นคุณธรรมที่เป็นพื้นฐานของคุณธรรมข้ออื่น ของคนทุกระดับชั้น ตั้งแต่บุคคลทั่วไป จนถึงพระพุทธเจ้า เป็นวิธีเจริญภาวนา ที่มีอานิสงส์ การบรรลุลุณามจะเกิดยังพรหมโลก จนถึงขั้นบรรลุลุณามขั้นสูงสุด คือทำให้สิ้นอาสวะเป็นพระอรหันต์ได้^{๒๗}

๑.๖.๑๓ พระณัฐพล ธิติธัมโม (ปราบพินาศ) เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “การบริหารงานวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ผลการค้นคว้าวิจัยพบว่า การบริหารวัด โดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานครพบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย ๔.๒๕ จำแนกเป็นรายด้าน อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน เรียงลำดับจากมากไปหาน้อยตามค่าเฉลี่ย คือด้าน การศาสนศึกษา ด้านสาธารณสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการศึกษาสงเคราะห์และด้านการปกครอง การเปรียบเทียบพบว่า การบริหารงานวัดโดยจำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคล มีความเห็นแตกต่างกันตามพรรษาและวุฒิการศึกษาบ้าง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ สำหรับพระสงฆ์ในวัดเขตธนบุรีที่มีอายุ วุฒิกการศึกษา วุฒิกศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวัดตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของพระสงฆ์ในวัดเขตธนบุรีไม่แตกต่างกัน^{๒๘}

๑.๖.๑๔ นายดิเรก เพิ่มดี เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “คุณลักษณะผู้นำที่พึงประสงค์โดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามทัศนะของเจ้าหน้าที่ สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร” ผลการค้นคว้าวิจัยพบว่า เจ้าหน้าที่สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย มีคุณลักษณะผู้นำที่พึงประสงค์ โดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุดตามลำดับคือ ด้านเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

เจ้าหน้าที่ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยมีคุณลักษณะผู้นำที่พึงประสงค์โดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ โดยรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ตามระดับตำแหน่งงาน ปัจจัยที่ทำให้ ไม่แตกต่างกัน ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพสมรส ประสบการณ์การทำงาน และวุฒิทางการศึกษา

^{๒๗} พระมหาสำราญ จิตฺตสํวโร (บุญทัน), “การวิเคราะห์เรื่องกรุณาในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า บทคัดย่อ.

^{๒๘} พระณัฐพล ธิติธัมโม (ปราบพินาศ), “การบริหารงานวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า บทคัดย่อ.

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ การพัฒนาคุณลักษณะ ผู้นำที่พึงประสงค์โดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ในประเด็นสำคัญ คือ ผู้บริหารควรนำหลักพรหมวิหารธรรม ใช้เป็นแนวทางในการบริหารงานองค์กรเพื่อสร้างความรัก ความสามัคคีต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ความรู้สึกลึกซึ้งต่อตนเอง หน้าที่ เพื่อนร่วมงาน ต่อผู้บังคับบัญชา ต่อผู้ใต้บังคับบัญชา และต่อประชาชน^{๒๙}

๑.๖.๑๕ จินดามาศ โกศลขึ้นวิจิตร เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอน โดยบูรณาการหลักพุทธธรรม เพื่อปลูกฝังพฤติกรรมการดูแลอย่างเอื้ออาทรของนักศึกษาพยาบาล” ผลการค้นคว้าวิจัย พบว่า การพัฒนารูปแบบของการจัดการเรียนการสอน โดยนำหลักพุทธธรรม คือ ไตรสิกขา และพรหมวิหาร ๔ มาบูรณาการ ในรายวิชาปฏิบัติการทางพยาบาล เพื่อปลูกฝังให้นักศึกษาพยาบาล มีพฤติกรรมการดูแลอย่างเอื้ออาทร ต่อผู้รับบริการ โดยการฝึกฝนพัฒนาในชีวิตประจำวัน ด้วยหลักธรรมไตรสิกขา และการนำคุณธรรมพรหมวิหาร ๔ ไปใช้ในการดูแลผู้ป่วย จากผลการวิจัยแสดงว่า รูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นสามารถปลูกฝังให้นักศึกษาพยาบาลมีพฤติกรรมการดูแลอย่างเอื้ออาทรต่อผู้รับบริการ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการผลิตบัณฑิตทางการพยาบาล ให้มีคุณภาพตามความคาดหวังของสังคม^{๓๐}

๑.๖.๑๖ เนตรชนก โพธารามิก. เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิธีการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ เพื่อการพัฒนาสังคม” ผลการค้นคว้าวิจัยพบว่า พรหมวิหาร เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อปัมมัญญา คือธรรมที่แผ่ไปไม่มีประมาณ เป็นหมวดธรรมที่มีมาก่อนพุทธกาล การเจริญพรหมวิหารธรรม สมัยนั้น ยังไม่นำผู้ปฏิบัติไปสู่ปรมาตตประโยชน์ ในคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาทมีความสำคัญ คือเป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานในการดำรงชีวิต เป็นคุณธรรมที่เกื้อหนุนกรรมดีทั้งหลายให้บริบูรณ์ เป็นหลักปฏิบัติต่อการเจริญกัมมัฏฐาน นำไปสู่สุคติภูมิ และการบรรลุธรรมขั้นสูงสุด การพัฒนาสังคมในทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึงการพัฒนามนุษย์ ๔ ทาง คือ กายภาพ ศิลธรรม จิตใจ และปัญญา เป้าหมาย คือ ประโยชน์และความสุขของมนุษย์เป้าหมายสูงสุดของการพัฒนา คือ พระนิพพานหลักการพัฒนาสังคม คือ การพัฒนาตนเอง ในสัมมาทิฐิ

^{๒๙}ดิเรก เฝิมดี, “คุณลักษณะผู้นำที่พึงประสงค์โดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามทัศนะของเจ้าหน้าที่สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า บทคัดย่อ.

^{๓๐}จินดามาศ โกศลขึ้นวิจิตร, “การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอน โดยบูรณาการหลักพุทธธรรม เพื่อปลูกฝังพฤติกรรมการดูแลอย่างเอื้ออาทรของนักศึกษาพยาบาล”, **วิทยานิพนธ์การศึกษาคุศฎบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๑), หน้า บทคัดย่อ.

ตามหลักอริยสัจ ๔ และการกำหนดให้คนในสังคมนำหลักพรหมวิหาร ๔ เป็นหลักปฏิบัติต่อการดำเนินชีวิต และกำหนดให้พรหมวิหาร ๔ เป็นหลักแม่บทของการพัฒนาสังคม^{๓๑}

จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปว่ายังไม่มีการศึกษาค้นคว้าวิจัยเรื่องการประยุกต์หลักพรหมวิหารธรรม เพื่อการพัฒนาจิต ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ผู้วิจัยเห็นว่า หัวข้อวิจัยดังกล่าวมีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคมปัจจุบันให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข การวิจัยนี้ ค้นคว้าตามวัตถุประสงค์การวิจัย ๓ ข้อ กล่าวคือ ศึกษาความหมายและความสำคัญของพรหมวิหารธรรม, ศึกษาบุคคลผู้ที่ใช้หลักพรหมวิหารธรรม เพื่อการพัฒนาจิตในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และประยุกต์หลักพรหมวิหารธรรม เพื่อการพัฒนาจิตในสังคมไทย ผลการค้นคว้าวิจัยหลักการพัฒนาจิต ด้วยพรหมวิหารธรรม จะนำมาใช้เป็นประโยชน์ในสังคมต่อไป

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าวิจัยวิทยานิพนธ์ เรื่องนี้ “การประยุกต์หลักพรหมวิหารธรรมเพื่อการพัฒนาจิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท” เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่เน้นการวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) ตามขั้นตอนในการดำเนินการดังนี้

๑.๗.๑ ศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และพระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา ฉบับ ๙๑ เล่มของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๗.๒ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary sources) คืออรรถกถาฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส หนังสืองานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๓ นำข้อมูลที่รวบรวมได้จากเอกสาร วิเคราะห์ แปลความหมาย ตีความและนำเสนอ

๑.๗.๔ สรุปและเสนอผลการวิจัย

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบถึงความหมายความสำคัญของพรหมวิหารธรรม ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

^{๓๑}เนตรชนก โพธารามิก, “วิธีการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ เพื่อการพัฒนาสังคม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า บทคัดย่อ.

๑.๘.๒ ทำให้ทราบตัวอย่างบุคคลผู้ใช้หลักพรหมวิหาร เพื่อการพัฒนาจิตในคัมภีร์
พระพุทธเถรวาท

๑.๘.๓ ทำทราบหลักการประยุกต์หลักพรหมวิหารธรรม เพื่อการพัฒนาจิตในสังคมไทย